

Transskription af:

Den yderste grænse

15:1 Carl Skottsberg: Rejsen til verdens ende

Vært: Bjørn Harvig

Medvirkende: Jens Soelberg, ph.d. med speciale i etnobotanik, biokulturelle samlinger, botanisk lægemiddel historie og arbejder i de botaniske samlinger på Statens Naturhistorisk Museum

Redaktør: Troels Donnerborg

Intro: Du lytter til en podcast fra Nationalmuseets mediehus. Vores tid.

Bjørn Harvig: Den yderste grænse er taget på turen ud af studiet. Vi er taget i Botanisk Have, hvor Jens Soelberg. Tak Jens for at vi må komme og besøge dig.

Jens Soelberg: Velkommen.

Bjørn Harvig: Du er her fra Naturhistorisk Museum. Og du har foreslået, at vi skulle starte her i haven, fordi vi skal ind og se et træ, som er meget, meget sjældent. Et træ der ikke længere lever vildt i naturen, men kun i enkelte botaniske haver rundt omkring i verden.

Jens Soelberg: Vi skal se et træ fra den yderste grænse, som er på den yderste grænse.

Bjørn Harvig: Ja, det er godt sagt, og det er også, så vidt jeg kan forstå unikt, at vi kan komme herind og se det, for det er ikke et træ, der er åbent for publikum normalt.

Jens Soelberg: Det er træ, som du siger, der ikke findes længere i det vilde, naturlige voksested, men kun i botaniske haver og her i København.

Bjørn Harvig: Jeg følger efter dig, Jens. Og så går vi jo i et fantastisk... Nej, en duft hva!.

Jens Soelberg: Hvad kan du mærke? Det blev jo køligere.

Bjørn Harvig: Det blev køligere, da vi kom ind. Ja, hvorfor?

Jens Soelberg: Jamen, vi er jo i Stillehavet og Humboldt-strømmen. Og det er egentligt tropisk, men også køligt der hvor toromiotræet vokser på Påskeøerne.

Bjørn Harvig: En fantastisk duft og planter over det hele.

Jens Soelberg: Bjørn, du skal... Du skal lukke øjnene og drømme dig langt, langt væk. Så langt væk man overhovedet kan komme til Stillehavet, til Påskeøerne, de mytologiske øer, hvor de.

Bjørn Harvig: Med de kæmpe stenansigter.

Jens Soelberg: Moai står og stirrer hen over århundrederne. Og den ø, når du kommer til den i dag, er jo er bar. Der er ingen skov, men engang har den sandsynligvis været været dækket af skov, og i hvert fald inde i krateret af Ranu Kao har toromiotræerne stået tæt.

Bjørn Harvig: Kan du fortælle Jens? Hvordan ser det ud, det træ her?

Jens Soelberg: Jamen, forestil jer, at der et meget smukt, spinkelt træ. Forestil jer et bonzai træ i en i en krukke. Det er en plante, som tilhører de ærteblomster. Så de har de her meget sammensatte blade. Når det blomstrer, har det smukke hængende gule gulgrønne blomster. Og senere hen får det en bælg, som man kender det fra ærter og bønner med bælg er snørret sammen, så det næsten ligner en perlehalskæde med skinnende mørke brune frø.

Bjørn Harvig: En cirka en meter højt og Jens. Og så ved jeg, at nogen af jer der ved mere end os andre om det her fantastisk smukke og mystiske træ i også har en drøm om, at det på et eller andet tidspunkt. På et eller andet tidspunkt kan videnskaben gøre det muligt at få genintroduceret det til måske til Påskeøen eller i hvert fald ud i den vilde natur igen.

Jens Soelberg: Det var en af de ting, vi håber på at kunne som Botanisk Have, det er ligesom zoologiske haver at bevare de arter, som er presset ud i naturen, og presset er det er toromiotræet. Det findes slet ikke mere. Det findes kun i botaniske haver. Men med det her levende toromiotræ lever håbet om, at vi kan bevare arten for sig selv og for eftertiden.

Bjørn Harvig: Takket været Carl Skottsberg.

Jens Soelberg: Carl Skottsberg.

Bjørn Harvig: Skal vi ikke blive klogere på ham, skal vi finde et sted, hvor vi lige kan sætte os ned og måske også lidt varmere.

musik: ...

Bjørn Harvig: Det er den femte oktober 1916. Den svenske opdagelsesrejsende botaniker Carls Skottsberg stævnede ud fra Göteborg. Han ville til Sydamerika. Ud på Juan Fernandez øerne ud på den mytiske Påskeøen, hvor de gådefulde kæmpe statuer ligger spredt ud over vulkanøen. Skottsberg drømmer om at finde ny flora. Foran ham ligger en spændende, begivenhedsrig og til tider nervepirrende rejse, hvor han frygter at strande på en øde ø. Præcis som virkelighedens Robinson Crusoe.

musik: ...

Bjørn Harvig: Jeg hedder Bjørn Harvig. Du lytter til Den yderste grænse, hvor vi i denne sæson samarbejder med Statens Naturhistoriske Museum og dykker ned i nogle af de vilde historier og de skatte, der er tilknyttet museet. Og som kaptajn på dagens lydrejse har jeg dig, Jens Soelberg. Tak! Og fedt du er med og vil tage os på tur i dag. Jens, du er ph.d. med speciale i etno-botanik, biokulturelle samlinger, botanisk lægemiddels historie og arbejder i de botaniske samlinger på Statens Naturhistoriske Museum. Ja, og så har du været på talrige lange feltstudier og ekspeditioner, bl.a. i Sydamerika. Jens hvad er det, der er så spændende ved dagens historie?

Jens Soelberg: Der er et eller andet derude i Stillehavet, hvor jeg ikke har været, men jeg er for nylig blevet vildt fascineret af et træ og en ø. Og så altså personen, som du nævner Carl Skottsberg, fordi jeg vidste godt, at der i Botanisk Have i København findes det her toromiotræ, som er så ekstremt sjældent. Men den historie, som jeg sidenhen har opdaget, at det er spundet ind i både dets tilknytning til det folk, der levede på Påskeøen, og så den opdagelses historie, der er omkring det, og som vi skal dykke ned i i dag, fascinerer mig.

Bjørn Harvig: Skal vi så ikke bare stikke af sted? Jeg tænker, at vi skal ud på ekspedition hurtigst muligt. Og det sagde jeg indledningsvis, det er den femte oktober 1916. Kender vi scenen, fra da han stævner ud fra Göteborg?

Jens Soelberg: Jeg tror, der er en tung, tung scene. Himlen den er mørk og Skottsberg han har forberedt sig i lang tid på at tage af sted på sin anden store sydamerikanske ekspedition. Men

verdenskrigen er kommet. Første Verdenskrig, og at han bliver frarådet det gang på gang. Og på et tidspunkt kan han ikke vente længere. Og så stævner de ud fra Göteborg på det stolte skib [Suezia] og rejser over Atlanten. Ham og hans kone Inga Skottsberg, som er med som hans feltassistent og zoologen Beckström, som er den svenske Pacific ekspedition i 1916-17.

Bjørn Harvig: Og så har vi har vi verdenskrigen. For det havde jeg også forestillet mig, at vi skulle snakke om. Altså, hvordan er det at tage på ekspedition i 1916? Jeg forestiller mig rent fysisk, at det er, at det kan være farligt, men sikkert også en helvedes masse tilladelser og papirarbejde der skal der skal falde på plads.

Jens Soelberg: Ja, og at der er en dramatik. Der hviler en tung, tung stemning over det. Og deres første stop efter et kort ophold i Oslo er Kirkwall på Orkneyøerne, hvor de er i sådan en krigs krigs havn, næsten spøgelsesagtigt og mørklagt og venter på. Venter i spænding på de sidste tilladelser, inden de kan fortsætte over Atlanten.

Bjørn Harvig: Ved vi hvad han drømmer om? Carl Skottsberg? Hvad? Hvad er det, han vil med den her ekspedition?

Jens Soelberg: Skottsberg, tror jeg, er sådan en naturhistorisk botaniker er den af den gamle skole. Han drømmer om opdagelser. Han drømmer om at finde hvide pletter på landkortet og tegne dem ind. Og så drømmer han om at finde nye arter. Men han skriver selv. Han drømmer om at finde en ny flora, en ny planteverdenen, som ikke før er beskrevet.

Bjørn Harvig: Og han tænker, at det er det er derude, at jeg kan finde den eller hvad? Fordi han har jo alligevel ikke gjort sig nogen idé om, at han vil. Vi kan næsten sige det ud fra til verdens ende. Han vil helt ud til den yderste grænse.

Jens Soelberg: Det er rejsen til verdens ende. Og han ved også allerede, at der er ukendte ting derude.

Bjørn Harvig: Ej, hvor er det vildt. Nu sagde du så, at han har sin kone med? Han er også zoologen Beckström med. Og så vidt jeg husker, så har de ikke noget ekspeditionsskib. Hvad er det for et valg? De sejler af sted med? Det ikke deres skib.

Jens Soelberg: De sejler ud med et skib, og så forlader de skibet, efter at de har passeret gennem Panama kanalen, og de er kommet til til Chile. Men efter det, så er det i virkeligheden en slags videnskabelig backpacking, og de er sikkert kaste sig med udstyr og flere kasser med deres indsamlinger osv. Men der er sådan en stemning af, at når der pludselig er skibs lejlighed, så så pakker man sammen i løbet af kort tid og løber ned på havnen og springer på springer på det næste skib.

Bjørn Harvig: Men Jens, er det sådan, at det er sådan lidt. Jeg vil ikke kalde det et nybrud. Man tænker det lidt moderne. Altså at man man er sådan. Du ved, alle de der smarte ord omstillingsparat, og man kan bare lige hoppe af sted. Man er lidt låst på et stort skib og et stort mandskab.

Jens Soelberg: Jeg tror, det har været en ekspeditionsform, en rejseform, som har passeret rigtig godt til hvad de ville og måske også nødvendigt på sådan et sted. Altså man skal tænke på de steder som de besøger ude i Stillehavet er så isoleret. Der er ikke noget der hedder fast rutefart derud. Der er ingen radio på det tidspunkt. Der er ingen kommunikationsformer. Man kan komme med et skib, og man kan blive sat af et skib, og så kan man håbe, der kommer et nyt skib og samler en op på et tidspunkt.

Bjørn Harvig: Skal vi? Skal vi lige få præsenteret Skottsberg? Altså hvad lå forude, og hvem var han?

Jens Soelberg: I virkeligheden ved vi måske ikke vildt meget om. Men Scotts Berg var manden. Han har været en dreven ekspeditionsmand allerede i en tidlig alder, kan man se på på billederne. Man kan se det fra de ting, han har deltaget i. Og han jo tydeligvis har søsat det her projekt selv. Den svenske Pacific ekspedition og driver det frem i svære tider. Når man ser billeder af ham, så er han en høj, rank mand som som har udlængsel i blikket og også en, man kan næsten ane nørden i ham samtidig.

Bjørn Harvig: Ha ha. Som altid her i den yderste grænse, så ligger der bøger og kort og billeder, og jeg har faktisk også fundet et billede af ham, og det er fra den ekspedition han er på i 1901. 3 Han er med på den her den svenske Antarktis ekspedition ledet af Otto Nordenskjöld. Nordenskjöld er der nogen der har hørt om før fordi Ottos onkel var Adolf Nordenskjöld, der var på Vega ekspeditionen, den der verdensberømt ekspedition. Der er Skottsberg jo med, og der har vi et billede, hvor han står helt ude til venstre. Høj, tynd, slank, meget pæn mand og så har du et andet med med piben.

Jens Soelberg: Hvor han står med piben i munden og så senere hen på på på Pacific ekspeditionen her. Der er et fantastisk billede, hvor han står foran sådan en hacienda, der er en terrasse og med en blomst i knaphullet i vest, og billedteksten siger: "Her et billede af forfatteren Selvportræt, som afspejler diverse bekymringer".

Bjørn Harvig: Haha. Fantastisk! Hvad ved vi, hvad de laver under vejs? Det er jo en lang sejlads til Sydamerika. Hvad laver de på båden?

Jens Soelberg: De samler ind. De ser eller måske ikke på båden. Der samler de ikke så mange planter. De får fat i lidt tang på vej hen over Sargassohavet. Ikke så meget tang, som de havde

håbet, men de er forventningsfulde. De glæder sig til at komme i gang med deres arbejde, og så forbereder de sig, forestiller jeg mig.

Bjørn Harvig: Han maler jo undervejs.

Jens Soelberg: Ja, så maler han, og i bogen om Pacific Ekspedition er der nogle fantastiske akvareller. Dels er der et af de store sten statuer Moai fra Påskeøerne på den allerførste side, og de er jo altså af Skottsbergs hånd.

Bjørn Harvig: Det er fantastisk. Så kort Jens rejseruten Sverige hen over Atlanten, gennem Panamakanalen. Og så kommer de til Chile.

Jens Soelberg: Ja. Og fortsætter så med hjælp på forskellig måde og tilladelser og det hele. Endelig kommer de videre til den ø, som ligger i Juan Fernandez-øerne, som er en øgruppe, som består af to store øer, som først er blevet beboet i relativt nyere tid og nogle mindre øer. Den store ø, som også var beboet på det tidspunkt, da Skottsberg besøgte den øh Más a Tierra er den, som i dag er kendt som Robinson Crusoe øen, og det er der, de bruger længst tid. Og da de er kommet til den nye flora og indsamler og ser endemiske altså planter, der kun findes der. Der er palmer, der er de planter, som Alexander Selkirk ham, som var den levende inspiration til Robinson Crusoe scener, som øen er opkaldt efter, levede af de planter, de planter, beskriver Skottsberg, og han presser dem som botaniker ind i en plante presset mellem to af to plader og tørrer dem.

Bjørn Harvig: Men Skottsberg kender historien om Selkirk, som er inspirationen til Robinson Crusoe og Selkirk som bor alene på en ø i fire år.

Jens Soelberg: Jeg tror, han er fascineret og måske inspireret af den isolation og ensomhed i en ny verden. Måske en tabt verden, som som Alexander Selkirk oplevede, og som som Skottsberg måske også leder efter. De fortsætter i hvert fald til Más Afuera, som i dag hedder Alexander Selkirk. Selvom det altså ikke var der, virkelighedens Robinson Crusoe var. Og der finder de den, der tabte verden. Den der borg af en vulkanø, der rejser sig i Stillehavet med skarpe kløfter og en strand, man ikke kan lande på og klipper og en dramatisk over... De skal springe i land fra en lille båd og så videre. Og der er jo ingenting. Den er ubeboet. Der har været en fangekoloni indtil for nylig, så der er sådan lidt lidt rustne bygninger og blik, der ligger rundt omkring. Men ellers så er de og deres guides og en gedejæger alene på øen.

Bjørn Harvig: Og hva? Hva? Hvad sker der?

Jens Soelberg: Jamen de udforsker. Vi kan se kortene med deres ruter, deres ekskursioner rundt på øen, skrevet ind i rødt blæk og indsamler fugle planter, hvad de kan komme i nærheden af og opmåler bjergenes højde og skriver kort ind og så videre. Så det er en rigtig rejse ud i noget noget ukendt.

Bjørn Harvig: Men nu nævnte vi ham selv, Selkirk, der boede derude i 4 år, og som var inspirationen til Robinson Crusoe, var de også lidt bange for, at det skulle strande der?

Jens Soelberg: De havde jo en aftale om, at der skulle komme en skonnert. Efter et stykke tid at samle dem op igen. Men det er bare overhovedet ikke givet, hvornår den skulle dukke op, eller at den skulle komme i vejr, hvor det var muligt overhovedet at kunne komme om bord. Så de er der sådan lidt på ubestemt tid. Og de er der i hvert fald længe nok til, at de dels begynder at bekymre sig om, om skibsløjgheden nogensinde dukker op, men også til et punkt, hvor de er ved at løbe tør for mad. Ikke for kød, fordi der er geder, der geder på øen. Og i virkeligheden er det jo de geder, som er blevet introduceret af sømænd tidligere i historien. Som er godt i gang med at ødelægge floraen.

Bjørn Harvig: Nu har du jo sådan nogle små lyserøde sedler sat ind i bogen. Er der et citat derfra? Fra deres ophold?

Jens Soelberg: Der findes et fantastisk citat af Carl Skottsberg ude fra Más Afuara, hvor de jo sidder uge efter uge efter ekspeditionerne inde i kløfterne og griller gedekød fra de vilde geder, der findes på øen og nyder de stjerneklare og mørke nætter, isolationen og fremmede fuglesang osv. Og drikker kaffe der i nattemørket. Og på mange måder tror jeg, det står for dem som den bedste tid på hele den svenske Pacific ekspedition. Og jeg tror, at det har været fantastisk at opleve den der isolation at sidde på en øde ø i Stillehavet. Men det er også de vilde geder, som jo har forandret øen for altid. Og det er de vilde geders skyld, at de planter, som nogle af de planter, som Skottsberg indsamlede, kun kendes fra hans indsamlinger. Fordi kort efter at Skottsberg og Inga og Beckström var der, så forsvinder planterne, men de ved Skottsberg godt, jeg vil prøve at læse et citat fra hans bog.

Bjørn Harvig: Altså han ser, at det er det, der er ved at ske? De forsvinder snart de her?...

Jens Soelberg: Han skriver det måske omkring lejrbalet: "De fordømte geder for resten. Vistnok er det takket være dem, at vi har mad, men alligevel, de burde udryddes uden nåde. Se, hvordan vegetationen bærer spor af deres uhæmmede appetit. Hvordan uerstattelige, enestående træer trues med fuldstændig undergang."

Bjørn Harvig: Hvad er det for nogen planter, Jens? Han ser der er ved at forsvinde.

Jens Soelberg: Det er jo det. Det er planter, som ikke findes nogen andre steder. Dels findes de kun på øen, men deres slægtninge findes også kun i dette område af Sydamerika og Stillehavet. Det er en endemisk flora, så det er en anderledes flora er de kæmpestore gunneraer, som forestille sig en blanding af en bjørneklo, kæmpestore blade og rabarber. Den kan faktisk spises og så bare ganget den med 5. En kæmpe plante, man kan stå i ly under under et regnvejr.

Bjørn Harvig: Er det nogle af de billeder, han har med i bogen, fordi det er. Nu bladrer jeg jo lige inden vi gik i gang med at optage og mange af billederne han har taget. Der står Inga jo, hans kone og assistent ligesom foran de her...

Jens Soelberg: Prøv at se... de er...

Bjørn Harvig: Som målestok.

Jens Soelberg: Ja, præcis. Prøv at se de der dybe, mørke, tæt begroede kløfter af regnskov. Og så kæmpestore blade som Inga, hun kan stå under.

Bjørn Harvig: Jamen, det er helt fantastisk. Hold da op et sted, mand.

Jens Soelberg: En vild verden.

Bjørn Harvig: Og så sidder de der omkring lejrbålet. Og nu kan det godt være, jeg lige gør det mere dramatisk, end det var. Men altså, bliver vi hentet? Ender vi som selvkørende, og skal vi lever for evigt? Fordi det er jo lidt svært at ringe eller sende en besked om, at nu vil vi gerne hentes.

Jens Soelberg: De er isoleret.

Bjørn Harvig: Hvordan går det?

Jens Soelberg: De bliver hentet. Haha.

Bjørn Harvig: Okay, det var godt. Haha.

Jens Soelberg: Halvanden måned.

Jens Soelberg: De er på øen, men som sagt tid nok til at blive bekymret. Men, men, de har jo de videre planer. De rejser tilbage til det sydamerikanske fastland og må igen vente på tilladelser og dyb bekymring. Får de dem? Og så videre? Og får de en skibs lejlighed? Men til sidst lykkes det, og de fortsætter til deres endelige mål. Nemlig Påskeøen.

musik: ...

Bjørn Harvig: Og hvordan ved Skottsberg om Påskeøen, og hvordan de kommer derud?

Jens Soelberg: Det er et godt spørgsmål. Ja, han har lavet sit forarbejde. Ingen tvivl om det. Og han har vidst en masse om Påskeøen. Men han har også vist, at der var mysterier omkring Påskeøen, ligesom der er i dag. Og i virkeligheden kan vi spørge os selv. Hvad ved vi om Påskeøen? Fordi det er jo en ø, som Skottsberg kommer til. Den er en relativt lav bølgende grøn vulkanø med bakker, vulkankrater osv. Der dukker op midt ude i Stillehavet. Meget, meget langt fra alting. Måske et af de punkter i verden, der er fjernest fra fra alt andet. Men det er også dér, stenstatuerne Moai står og stirrer ud over øen og har gjort det i århundreder. Og hvor kom de fra, og hvem lavede dem? Allerede dengang har man vidst, at der er et eller andet helt vildt her. Så Påskeøernes historie starter for fra et vestligt synspunkt, da de bliver opdaget. De var beboet på det tidspunkt, at de blev opdaget af en hollandsk søfarer Jacob Roggeveen i 1722, og han er den første til at lande på påske øerne.

Bjørn Harvig: Og der står stenskulpturer oppe?

Jens Soelberg: Der står mor op og rejste Rock caféen. Han skriver, at der er en 2000-3000 mennesker, og måske allerede der, er man lidt forundret over, hvordan den der træløse... Der er ingen skov. Hvordan er man? Hvordan har det været muligt at lave de her fantastiske statuer og flytte dem osv.

Bjørn Harvig: Helt ufatteligt.

Jens Soelberg: Så allerede der begynder der nok at danne sig en fascination. Også fra Vesten. Og man får nogle af de her skulpturer, som de laver også i træ med hjem og ser.

Bjørn Harvig: Men der har ikke været noget træ på øen.

Jens Soelberg: Altså der er jo små træer, og man ved, at der har været nogle store palmer. Det kan man se arkæologisk, som er forsvundet, så der er ingen tvivl om, og det må man ligesom kunne gætte også på det her tidspunkt, at øen er undergået en eller anden form for forvandling, sandsynligvis på grund af mennesker, der må have været en anden vegetation. Der må have været mere træ. Der må være ting, man har kunnet bygge både, huse, stilladser og brugte til at lave de her fantastiske sten statuer også, men da de første europæere ankommer til øen, der er skoven i hvert fald væk helt hvordan den har set ud oprindeligt. Det ved vi stadig ikke, men vi ved, at da de næste europæere kommer i 1774, er der sket et eller andet katastrofalt siden det første besøg. For det første står sten statuerne op, og næste gang i 1774, der ligger de ned. Der er de blevet væltet alle sammen.

Bjørn Harvig: Så da Skottsberg går i land. Der ligger statuerne ned.

Jens Soelberg: Da ligger statuerne ned. Men Skottsberg han er syg.

Bjørn Harvig: Hvad er han syg med?

Jens Soelberg: Ja, godt spørgsmål. Gulsot? Han har. Han har nok ikke haft det godt på det tidspunkt.

Bjørn Harvig: De må møde nogle af de her mennesker, der også bor på Påskeøen.

Jens Soelberg: jamen, igen, så vælder at mysterierne op, fordi der er ikke så mange mennesker. Og vi ved jo, at da Påskeøerne blev opdaget af Vesten, at der har der været en 2-3000 mennesker. Men vi ved også i midten af 1800-tallet, blev de stjålet. De fleste af de mennesker, som slaver og de af dem, som overlevede at vende tilbage til Påskeøen, havde sygdom med, og at der relativt kort før Skottsberg ankom, kun var 111 påskeøbeboere tilbage.

Bjørn Harvig: Nej! Er der så få?

Jens Soelberg: Ikke bare er øens flora kollapsed på et eller andet tidspunkt, men folket, folket som levede der, er også kollapsed. Og med alle de mennesker, som er forsvundet, så forsvinder kulturen og den viden, man har haft om alt fra skibsbygning til den lokale flora forsvinder. Så Skottsberg finder et forarmet, forarmet folkeslag på Påskeøen, som ikke længere har den forbindelse til deres storslåede fortid.

Bjørn Harvig: Og hvad er det for en betydning toromiotræet har haft for den ø og det folk?

Jens Soelberg: Igen så er det et af mysterierne. En af de ting vi ikke rigtig kan vide om Påskeøens fortid, Men der er ingen tvivl om, at toromiotræet nok har været den vigtigste plante. En hellig plante for påske øboerne dengang som sådan set også som nu i dag, hvor det er væk, fordi vi ved, at det måske har været et af de eneste. En af de få træer, der har været til rådighed, men også at det er et særlig godt træ til udskæringer, til ceremonielle statuer. Og så til de her trætavler, hvor Rongorongo sproget, det stadigvæk ikke afkodede hieroglyfsprog, er nedskrevet.

Bjørn Harvig: Det er helt vildt. Det er ikke barken man har rullet ud og skrevet på. Det er selve træet?

Jens Soelberg: For selve træet indeni, og derfor ved vi også, at træerne må have været lidt tykkere før i tiden på tykkelse med en overarm eller måske et lår.

Bjørn Harvig: Og så er de oppe at se det krater, hvor man mener, man har hugget de her stenskulpturer ud. Hvad tænker Skottsberg? Fordi han har jo også lavet nogle fantastiske akvareller fra øen her. Nu sidder du og bladrer i bogen, Jens?

Jens Soelberg: Bogen er fuld af smukke billeder, men også akvareller af skotsk bærehåndtag, så han har alligevel ikke været mere syg på Påskeøen, end at han kun har kunnet male. Men de besøger vulkanen Rano Raraku, som er atelieret, hvor stenstatuerne bliver udhugget og forundres over de fantastiske statuer, hvor der stadig står nogle nogle stykker op. På det her tidspunkt. Men jeg tror, at tiden på Påskeøen for Skottsberg har været sammensat på mange måder antiklimatisk. Dels har jeg ikke haft det helt godt, men dels så er sådan botanisk set ikke så interessant. Alt det oprindelige er jo væk, og det er mest nogle græsser og nogle fremmede invasive arter som som dominerer øen rundt omkring.

Bjørn Harvig: Hvad havde han håbet på, at han kunne finde? Er det det? Han håber på? At han kan finde en ny art, en ny familie?

Jens Soelberg: Jeg ved ikke om Skottsberg leder efter en tabt, en tabt flora eller en ny verden derude. Han har nok haft håbet om opdagelsen, og den får han jo i vulkanen Rano Raraku. Nede i den søde vestlige del af Påskeøen findes der en helt fantastisk ringvulkan med et krater i bunden. Den er udslukt vulkanen og der er grønne bevoksede vulkansider og små søer nede i bunden, der spejler skyerne op i himlen og det er et helt fantastisk og betagende sted. Men det som Skottsberg og kompagni de finder der, det er dels lidt bananer og andre introducerede planter, men de finder også resterne af den oprindelige flora på Påskeøen, der finder de det sidste toromiotræ.

Bjørn Harvig: Hvor mange træer står der da han kommer?

Jens Soelberg: Det ene.

Bjørn Harvig: Der står et træ. Ved du, hvor stort det er?

Jens Soelberg: Ja, vi ved præcis hvor stort det er. Skottsberg beskriver ting i detaljer som god svensk natur historiker, men han beskriver også, at det sidste træ ikke har det godt, og det nok er fårene som som løber frit rundt på øen, der stripper barken af træerne. Han ved godt, at det ikke bare er det sidste træ, men også at det sidste træ ikke har det godt.

Bjørn Harvig: Og ved I hvad Skottsberg tænker? Nu ved jeg godt, det er også den tids mænd, der måske ikke er så mange følelser for jeg tænker, at han må da være helt oppe at køre. Men ved I hvad han tænker, da han ser træet?

Jens Soelberg: Vi ved ikke, hvad Skottsberg tænker, men vi kan jo gætte.

Bjørn Harvig: Du må gerne... Du må gerne tænke dig til det, Jens.

Jens Soelberg: Jeg gætter på, at Skottsberg bliver grebet af Påskeøens tidløse mysterium. Den der særlige følelse det må være at være så langt væk fra alting, men også hvor noget helt enestående menneskeligt er opstået. Og så finde en plante, som er så tæt forbundet med en kultur, som i dag er væk, som er et roligt, et lille levende minde af noget, der måske aldrig kommer igen. Det har Skottsberg været bevidst om, da han så tog toromiotræet. Han indsamler hebarieark, pressede planter er det sidste toromiotræ, og han indsamler frøene fra de sidste kapsler på træet. Og han skriver i sin videnskabelige afhandling, at der ikke kan være nogen tvivl om, at toromiotræet går sin undergang i møde.

Bjørn Harvig: Så han samler to frø.

Jens Soelberg: Han samler to frø, som han tager med hjem, og nogle blade. Han samler et par skud, som han presser i sin plantepresse. Og det er fra den indsamling, at arten er beskrevet, fordi det Skottsberg har opdaget er en ny art, som hedder *Sophora Toromio*.. Det er det, han navngiver den som man vidste godt, at der var de såkaldte to mio træer rundt omkring. Men hvor mange arter, eller at der var en særlig art på Påskeøen, vidste man ikke på det tidspunkt.

Bjørn Harvig: Vi skal have Skottsberg og ekspeditionen hjem til Sverige. Ja, de sejler hjem, kommer hjem til Göteborg. Hvor længe har de så været væk, samlet?

Jens Soelberg: Samlet set. Hvad kan det blive? En 14 måneders ekspedition?

Bjørn Harvig: Og hvad med alle de ting, de har samlet?

Jens Soelberg: Dem efterlader de jo faktisk med håb om, at de så kan blive eftersendt. Men Skottsberg, han bringer en enkelt kasse med sig med særlige udvalgte indsamlinger.

Bjørn Harvig: Og hvad ligger der i den kasse?

Jens Soelberg: Mon ikke? Mon ikke toromiofrø? Frøene af det sidste toromiotræ, det ligger i den kasse. De bliver i hvert fald spiret da han, da han vender hjem i Göteborgs botaniske have.

Bjørn Harvig: Hvad... Så synes jeg, at det er meget væsentligt, at vi lige får fortalt, hvem Skottsberg inspirerer, fordi en del år senere, der stikker selvste Thor Heyerdahl af sted til Påskeøen. Thor Heyerdahl, som jeg håber, at alle, der lytter med her, kender den verdensberømte norske opdagelsesrejsende med Kon-Tiki ekspeditionen. 100 dage på tømmerflåden og så videre... Heyerdahl er inspireret af Skottsberg.

Jens Soelberg: Historien om toromiotræet slutter jo ikke med Skottsberg. Han tager de her to frø med hjem, og de spirer, men de bliver ikke til noget. De to planter. På et eller andet tidspunkt går de tabt, men på en eller anden måde har Skottsberg inspireret Thor Heyerdahl. Eller på anden måde er Heyerdahl blevet opmærksom på, at når han skal til Påskeøen for at løse mysteriet om stenstatuerne og sådan noget, så skal han samle frø af det sidste toromiotræ, og han finder det. Han finder det samme træ som Skottsberg så i 1917.

Bjørn Harvig: Det er det samme træ?

Jens Soelberg: Det er efter al sandsynlighed det træ, og det er det sidste træ, og vi ved også, at nogen leder efter det i 1962, der er det væk.

Bjørn Harvig: Hold da op.

Jens Soelberg: Men heyerdahl, han samler en kvist af toromiotræet med en bælg på, og får 6-7 frø med hjem. Og igen bliver de sendt til Göteborg, og de spirer, og denne her gang lykkes det at lave to eller tre voksne planter af det. Og en af de planter har man taget en stikling fra og sendt til København. Der har vi den og passer på den som en del af et større. Hvad skal man sige program for at bevare den her art? Man har også forsøgt flere gange at genindføre træet på Påskeøen, men det vil ikke lykkes.

Bjørn Harvig: Det vil ikke lykkes. Ved du, hvor mange gange jeg har forsøgt?

Jens Soelberg: Jeg tror, jeg har set, at man har forsøgt mere end 14 gange. Man har forsøgt igen og igen, for man ved, at der er noget helt, helt særligt her. Men der er der sygdomme, og der er alle mulige omstændigheder, der gør, at det tilsyneladende ikke kan lykkes at få toromiotræet til at få fat, ikke end på dens eneste naturlige voksested.

Bjørn Harvig: Og Jens, hvad tænker du det er, at vi kan miste, hvis det er der der træ, det forsvinder? At det ikke bliver genplantet?

Jens Soelberg: Jeg synes, der er noget tankevækkende i den her naturhistoriske opdagelse af verden, som beskriver eksotiske, spændende, enestående steder og floraen der. Og sådan noget så enestående som et træ, der kun findes på en ø langt ude i Stillehavet. Og der er noget tankevækkende i hvis de der samme opdagelser kan være dem, der gør, at vi kan bevare de arter i dag, nu hvor de er forsvundet eller er ved at forsvinde på deres oprindelige voksesteder. Så dels så har vi toromiotræet i Botanisk Have, men vi har også de indsamlinger, de pressede planter i herbarierne bevaret der. Og indtil for relativt nylig tænkte man på dem som døde samlinger. Men vi ved, at det er muligt at trække DNA ud af f.eks. frø fra pressede planter også selvom de 100 eller 200 år gamle. Så måske findes der. I de naturhistoriske indsamlinger, som skulle beskrive en ukendt verden, også en nøgle til at bringe den ukendte verden tilbage i et eller andet omfang, når den først er forsvundet.

Bjørn Harvig: Så det smukke træ ikke skal stå og balancere på Den yderste grænse, men at det kan komme til at leve ordentligt igen. Ja, jeg vil bare sige tusind tak. Her afslutningsvis, så har det været spændende at blive klogere på en del af verden, ja selv jeg ikke kendte så meget. Og så altså Skottsberg, som jeg tænker de færreste heller ikke kender...

Jens Soelberg: Det er mig, der takker, fordi jeg havde det sådan. Jeg kendte træet, jeg kendte... Jeg vidste, vi havde noget helt særligt, men det er først her i det sidste stykke tid, hvor vi også har fået træet på udstilling inde ved Statens Naturhistoriske Museum. At det er gået op for mig, hvilken vild historie der er omkring det.

Bjørn Harvig: Skal vi ikke... Skal vi ikke fælles takke Skottsberg?

Jens Soelberg: Jo.

Bjørn Harvig: Han har givet os håb for fremtiden, at vi måske kan få det her træ, og den historie tilbage ud i den vilde natur.

Bjørn Harvig: Tak fordi du kom. Selv tak.

musik: musik

Bjørn Harvig: Den yderste grænse er produceret af Nikolai Sørensen og Bjørn Harvig for vores tid. Redaktør er Troels Donnerborg. En særlig tak til Statens Naturhistoriske Museum. Du kan finde serien og flere historiske podcasts ved at søge på Vores tid i din podcast app.

Outtro: Du har lyttet til en podcast fra Nationalmuseets mediehus, Vores tid.

Vores Tid – Nationalmuseets Mediehus

[15:1 Carl Skottsberg: Rejsen til verdens ende](#)

Produceret af Nikolai Sørensen og Bjørn Harvig for Vores Tid